

Marcin Broniarczyk

Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN w Warszawie
Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej

Udział kasztelanów mniejszych w pracach sejmowych na przykładzie senatorów z Wielkopolski, Kujaw i Mazowsza w czasach Władysława IV

Streszczenie: W artykule zatytułowanym *Udział kasztelanów mniejszych w pracach sejmowych na przykładzie senatorów z Wielkopolski, Kujaw i Mazowsza w czasach Władysława IV* zaprezentowane zostały wybrane sylwetki kasztelanów mniejszych pełniących te urzędy w czasach panowania drugiego Wazy. W dotychczasowych badaniach ta kategoria urzędników uchodziła za mniej ciekawą a ich działalność polityczna rzadziej stawała się obiektem zainteresowania historyków. W tekście omówiono aktywność polityczną i drogi kariery w przekroju całego życia. Biografie polityczne kasztelanów mniejszych zaprezentowane w artykule świadczą, że wśród tej kategorii urzędników znajdujemy zaangażowanych polityków, popularnych wśród szlachty i cenionych już w okresie przed otrzymaniem nominacji na urząd senatorski działaczy sejmikowych. Również po awansie do izby wyższej wielu z nich zaliczało się do sumiennych urzędników i aktywnych uczestników obrad, nie zaniedbujących przy tym uczestnictwa w życiu politycznym na szczeblu samorządowym.

Słowa kluczowe: Władysław IV, kasztelanowie mniejsi, sejm, senat

W odniesieniu do kasztelanów mniejszych utrwalił się w historiografii pewien stereotypowy obraz tej zbiorowości urzędników. Dominuje przekonanie, że była to kategoria senatorów niemająca większego znaczenia politycznego, stanowiąca swego rodzaju tło dla bardziej wpływowych uczestników życia parlamentarnego, a tym samym często pomijana w badaniach nad staropolskim senatem¹. Tymczasem wielu z nich było osobami, które osiągnęły największy sukces w dziejach rodziny, a nominacja na urząd kasztelański była ukoronowaniem ich wcześniejszej, nierzadko wieloletniej, służby na innych

¹ S. Kazusek, *Kasztelania mniejsza żarnowska w XVI wieku. Kariery polityczne kasztelanów żarnowskich*, w: *Między Wisłą a Pilicą, Studia i materiały historyczne*, red. B. Wojciechowska, L. Michalska-Bracha, Kielce 2002, t. III, s. 66–67; idem, *Kasztelanowie żarnowscy w XVII wieku. Analiza porównawcza kasztelanów żarnowskich na tle wybranych kasztelanii mniejszych*, „Rocznik Świętokrzyski”, Seria A – Nauki Humanistyczne, R. 27, 2002, s. 5.

polach aktywności (np. wielokrotni posłowie sejmowi, działacze sejmikowi). Innymi słowy „zrobili swoje” wcześniej, zaś godności senatorskie osiągnęli nierzadko już na „politycznej emeryturze”. Wpływa to oczywiście na nie najlepsze statystyki uczestnictwa tej kategorii senatorów w obradach parlamentu i w konsekwencji nie zawsze pozytywną ocenę działalności politycznej danego senatora. Często są one jednak złudne, gdyż skupiają się tylko na tym jednym wycinku kariery danej osoby, nie analizując jej wcześniejszego życiorysu politycznego. Ten ostatni zaś niejednokrotnie bywał bardzo ciekawy. Świadczą o tym analizowane przeze mnie życiorysy kasztelanów mniejszych.

W czasach Władysława IV urzędy kasztelanów mniejszych w Wielkopolsce, Kujawach i na Mazowszu pełniło 87 senatorów². Nie sposób w krótkim szkicu omówić aktywności politycznej tak licznej zbiorowości urzędników i nie jest to naszym celem. Tym bardziej że ostatnio bliżej senatorom za drugiego Wazy przyjrzał się w swojej książce Andrzej Korytko³. Dlatego też skupię się na kilku wybranych przykładach świadczących, że wśród kasztelanów mniejszych wcale licznie zdarzali się sprawni politycy swoich czasów, pełniący w swojej karierze szereg funkcji i urzędów, aktywni zarówno jako posłowie na sejmy, jak i później już na urzędzie senatorskim. Przedmiotem mojego zainteresowania będą: Piotr Charbicki, kasztelan brzeziński (1637–1649), Abraham Ciświcki, kasztelan śremski (1627–1644), Adam Grodziecki, kasztelan międzyszyrcecki (1632–1646) i Piotr Żabicki, kasztelan liwski (1627–1648).

Dla Piotra Charbickiego debiutem politycznym było uczestnictwo u boku ojca na sejmiku łęczyckim w dniu 16 XII 1604 r.⁴ W kolejnych latach najwyraźniej zdołał wyrobić sobie odpowiednią pozycję na tym sejmiku, czego potwierdzeniem było powierzenie mu mandatu posła na sejmy w 1606 i 1609 r. oraz funkcji marszałka sejmiku w dniu 14 XI 1613 r. z równoczesnym obdarzeniem go po raz kolejny mandatem poselskim⁵. W dniu 8 II 1617 r. otrzymał nominację na swój pierwszy urząd – stolnikostwo łęczyckie⁶. Następnie widzimy go kolejno na sejmikach z 2 I 1618, 22 VIII 1620, wreszcie 9 I 1624 r.,

² Opieram się głównie na ustaleniach zawartych w: M. Broniarczyk, *Kasztelanowie mniejsi z Wielkopolski, Kujaw i Mazowsza w czasach Władysława IV*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. E. Opalińskiego, maszynopis w bibliotece IH PAN w Warszawie, Warszawa 2015, z uwzględnieniem dodatkowo odnalezionych źródeł i nowszej literatury przedmiotu.

³ W swojej książce A. Korytko poddał analizie senatorskie etapy kariery kasztelanów mniejszych, głównie ich aktywność na forum sejmowym. Dlatego też w niniejszym szkicu skupimy się na analizie politycznych życiorysów wybranych kasztelanów na przestrzeni całego ich życia. Zob. A. Korytko, „*Na których opiera się Rzeczpospolita*”. *Senatorowie koronni za Władysława IV Wazy*, Olsztyn 2015.

⁴ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, sygn. 8327, s. 113 (dalej: BPAU-PANKr).

⁵ [A. Boniecki], *Herbarz polski ułożył i wydał A. Boniecki*, Warszawa 1899–1913, t. II, s. 342 (dalej: Boniecki); BPAU-PANKr 8327, s. 159, 161.

⁶ *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 2, z. 2: *Ziemie łęczycka, sieradzka i wieluńska. Urzednicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku*, red. A. Gąsiorowski, oprac. E. Opaliński i H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993, nr 599.

na każdym z nich wybieranego posłem na sejmy⁷. Na samych sejmach był zaś wyznaczany do różnych komisji i deputacji. Był więc deputatem do kwarty w Rawie (1618 r.), Trybunału Skarbowego w Radomiu (1620), wreszcie przedstawicielem izby poselskiej w komisjach radzących nad sprawami obrony na sejmach w 1620 i 1624 r.⁸ Za Zygmunta III posłował jeszcze na sejm w 1627 r.⁹. W działalności publicznej nie ograniczał się wszak tylko do sejmiku łęczyckiego. W dniu 8 I 1629 r. widzimy go na zjeździe szlachty województw brzesko-kujawskiego i inowrocławskiego pod Bytoniem¹⁰. Był na elekcji Władysława IV, którą podpisał z województwem łęczyckim¹¹. Za rządów drugiego Wazy nie posłował już na sejmy, jednakże jego dotychczasowa działalność publiczna została nagrodzona awansem na kasztelanę brzezińską w 1637 r. Najwyraźniej zmobilizowało go to do powrotu do bardziej aktywnej służby publicznej. Przyjeżdżał bowiem kolejno na sejmy w latach: 1638, 1642 (wotował, członek komisji do słuchania rachunków podskarbiach)¹², 1645 (był także obecny na radzie senatu w dniu 28 III 1645 r. mającej miejsce zaraz po sejmie), 1646¹³. Wbrew twierdzeniom S. Hołdys i J. Seredyki, na tym ostatnim sejmie zabrał Charbicki głos podczas wotowania¹⁴. Był zdecydowanie przeciwny wojnie z Turcją, upomniał się za królewiczem Janem Kazimierzem w sprawie zwrotu starostwa sokalskiego, zwracał uwagę na konieczność uregulowania kwestii Łęborka wobec pretensji ze strony spadkobierców księcia Bogusława XIV. Postulował także: „posłowie aby przysięgali byli” i skierował gorzkie słowa pod adresem Jana Mikołaja Daniłowicza, mając zastrzeżenia do jego działań jako podskarbiego¹⁵. Następnie widzimy go na sejmiku w Łęczycy z 7 I 1647 r., gdzie szlachta wybrała go szafarzem czopowego. Z kolei na zgromadzeniu

⁷ Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie, sygn. 370, s. 403 (dalej: BCz.); Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 1926/II, k. 57 (dalej: B. Oss.); J. Seredyka, *Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III Wazy*, Opole 1989, s. 75.

⁸ BPAU-PANKr 8327, s. 186, 202, 218; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Księgi łęczyckie grodzkie relacyjne, sygn. 70, k. 10v (dalej: ŁGR); J. Dorobisz, *Sejm nadzwyczajny z 1624 roku*, Opole 1994, s. 87; K. Łopatecki, *Organizacja, prawo i dyscyplina w polskim i litewskim pospolitym ruszeniu (do połowy XVII wieku)*, Białystok 2013, s. 296 przyp. 104; J. Pietrzak, *Po Cecorze i podczas wojny chocimskiej. Sejmy z lat 1620 i 1621*, Wrocław 1983, s. 168; J. Seredyka, *Sejm z 1618 roku*, Opole 1988, s. 110; *Volumina Legum*, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1859–1860, t. III, s. 159, 184.

⁹ J. Seredyka, *Parlamentarzyści drugiej połowy*, s. 75.

¹⁰ *Dzieje ziemi kujawskiej. Lauda i instrukcje 1572–1672*, t. II, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1888, s. 51 (dalej: *Lauda kujawskie II*).

¹¹ W. Kaczorowski, *Wielkopoleanie wśród elektorów Władysława IV*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1984, t. XXXVI, z. 2, s. 186.

¹² A. Korytko, op. cit., s. 174.

¹³ Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk (dalej: BK), sygn. 347, s. 409; Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego (dalej: BUWr), Steinwehr II F 37 Akc. 1949/440, k. 110.

¹⁴ S. Hołdys, *Praktyka parlamentarna za panowania Władysława IV Wazy*, Wrocław 1991, s. 187; J. Seredyka, *Senatorowie wielkopolscy na sejmach za panowania Zygmunta III i Władysława IV Wazów*, w: *Kultura polityczna w Polsce*, t. V: *Elity dawne i nowe*, red. M. Kosman, Poznań 2005, s. 130 (tab. 5). Wśród wotujących uwzględnił go A. Korytko, op. cit., s. 435.

¹⁵ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie (dalej: BJ 49), s. 159; S. Oświęcim, *Diariusz 1643–1651*, wyd. W. Czermak, Kraków 1907 (*Scriptores Rerum Polonicarum*, t. XIX), s. 171–172.

z 11 kwietnia tego samego roku w instrukcji na sejm szlachta upomniała się za nim w petiach. Wnosiła gorącą prośbę o nagrodzenie jego zasług i wieloletniej służby. Dowiadujemy się z nich, choć enigmatycznie, że zasłużył się m.in. w toku kampanii wojskowych, a zatem i tej drogi kariery nie zaniedbywał¹⁶. Nieco więcej na temat jego żołnierskiej przeszłości można dowiedzieć się z jego listu do Piotra Gembickiego. Podaje w nim, że walczył u boku hetmana Jana Zamoyskiego ze Szwedami, później zaś pod rozkazami hetmana J. K. Chodkiewicza¹⁷. W czasie bezkrólewia 1648 r. był na sejmiku w Łęczycy z 15 VI, którego laudum podpisał, jednak na samej elekcji się nie pojawił¹⁸. Przybył za to na sejm koronacyjny, na którym należał do wyróżniających się uczestników obrad. W sprawie poselstwa do Turcji zgadzał się z opiniami tych senatorów, którzy byli przeciwni jego wysłaniu. Miało to związek z listami wezyra tureckiego do kanclerza i prymasa, w których jasno stwierdzał, że Tatarów łączy sojusz z Kozakami nie tylko za wiedzą, ale i „rozkazaniem” sułtana. Ponadto poprzedni posłowie wysłani do sułtana spotkali się z chłodnym przyjęciem. Duża część senatorów była więc zdania, że wysłanie kolejnego poselstwa może przynieść tylko dodatkowe upokorzenia. Wobec braków w kasie państwowej postulował rewizję dochodów z ekonomii. W sprawie „hańby piławieckiej” brał w obronę regimentarzy, obwiniając przydanych im do pomocy komisarzy wojskowych. Ci drudzy bowiem jako lepiej znający rzemiosło wojskowe nie dopełnili – według niego – swoich obowiązków jako doradcy mniej doświadczonych kolegów. Miał też zastrzeżenia do poczynań księcia Jeremiego Wiśniowieckiego. Dostało się także instygatorowi koronnemu, który w opinii Charbickiego winien pozwać komisarzy na sejm. Poczynił także uwagi ogólne na temat ucisku poddanych przez swawolne żołnierstwo, jak również przez ich własnych panów, będącego – w jego przekonaniu – źródłem nieszczęść¹⁹. Przyglądając się przebiegowi kariery tego kasztelana, należy stwierdzić, że niewątpliwie źródłem awansu była w jego przypadku aktywna działalność sejmikowa i popularność, jaką się cieszył wśród szlachty łeczyckiej. Równie ważne były ponadto związki z rodziną Gembickich i prymasem Maciejem Łubińskim (pełnił funkcję starosty w arcybiskupich dobrach górzneńskich)²⁰. Wydaje się nieprzypadkowe, że awans senatorski otrzymał on w czasach, gdy był blisko związany z tymi dwoma możliwymi protektorami, a przy tym czasowo osłabła jego aktywność na sejmiku łeczyckim. Wolno przypuszczać, że to właśnie któryś z nich promował Charbickiego na kasztelanię brzezińską. Zmarł przed IV 1649 r²¹.

¹⁶ BPAU-PANKr 8327, s. 492, 517; ŁGR 96, k. 102. Por. A. Korytko, op. cit., s. 339.

¹⁷ P. Charbicki do P. Gembickiego, Piątek 24 VI 1643, AGAD, Riksarkivet Extranea IX Polen, vol. 112, niepag.

¹⁸ BPAU-PANKr 8327, s. 525; ŁGR 97, k. 433v.

¹⁹ BUWr, Steinwehr II F 37 Akc. 1949/440, k. 343; S. Ochmann, *Sejm koronacyjny Jana Kazimierza w 1649 r.*, Wrocław 1985, s. 106, 113, 116, 122, 189, 191–192, 218, 245.

²⁰ P. Charbicki do P. Gembickiego, Piątek 24 VI 1643, AGAD, Riksarkivet Extranea IX Polen, vol. 112, niepag.

²¹ Urz. t. II z. 2, nr 28.

Na sejmiku średzkim działał z kolei Abraham Ciświcki. Po raz pierwszy widzimy go tam w dniu 30 VII 1618 r. Został wówczas wyznaczony jednym z posłów do króla, którzy mieli prosić, aby wreszcie została powołana komisja „dla sprawiedliwości” w sprawie zburzenia dworu starosty wschowskiego Sędziwoja Ostroroga i zboru braci czeskich w Poznaniu²². Dość szybko został dostrzeżony przez szlachtę, czego wyrazem było powierzenie mu funkcji posła na sejm w 1620 r., gdzie znalazł się w składzie komisji do spraw obrony. Z dniem 20 II 1621 r. otrzymał nominację na swój pierwszy urząd i to od razu senatorski – kasztelan bydgoską²³. Już w tym charakterze był obecny na sejmiku średzkim w dniu 27 VII 1621 r. i jako poseł na urządzie senatora mniejszego znalazł się po raz kolejny w składzie jego reprezentacji na sejm²⁴. Na sejmiku w dniu 26 XI 1624 r. – o czym informowała szlachta w instrukcji na sejm – został dokooptowany do składu komisarzy szacujących ceny towarów²⁵. Widzimy go następnie na sejmiku deputackim w dniu 14 IX 1626 r.²⁶ W 1627 r. awansował na nieco wyższą w hierarchii kasztelanę śremską. Za Zygmunta III przybył jeszcze tylko na sejm w 1631 r. Co ciekawe, mimo iż od dekady był już senatorem, to na ten sejm udał się ponownie z mandatem posła sejmiku średzkiego. Dużą aktywność przejawiał również w czasie bezkrólewia 1632 r. Widzimy go na sejmiku w Środzie oraz sejmach konwokacyjnym i elekcyjnym. Szczególnie aktywny był na tym drugim już od pierwszego dnia obrad i gdzie m.in. pełnił funkcję deputata z senatu do izby poselskiej²⁷. Zabierał także głos w sprawach sposobów finansowania obrony kraju, a konkretnie kwestii powołania starszego nad armatą i utrzymania tego urzędu, a co za tym idzie, kosztów zaopatrzenia w materiały wojenne, którymi miał rozporządzać (armaty, proch, saletrę itd.). Wedle pierwotnego planu, który pojawił się w toku obrad, miał on być finansowany ze szkatuły królewskiej poprzez wydzielone w tym celu konkretne dobra stołowe, co miało być zawarte w *pacta conventa* nowego króla. Później jednak pojawiły się również inne pomysły, w których jedni skłaniali się do zrzucenia tego na barki monarchy, inni byli skłonni do wydzielenia większych środków na ten cel z dochodów państwowych (np. kwarty z królewskich). Ciświcki skłaniał się ku zdaniu tych pierwszych. Postulował bowiem: „Jeśli skasujemy obciążenia powszechnie, to obyczajem przodków naszych wpiszą królowi pośród warunków do zaprzysiężenia, że własnym sumptem postara się o potrzeby wojenne, nie tykając podat-

²² *akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego*, t. I, cz. 2 (1616–1632), wyd. W. Dworzaczek, Poznań 1962, s. 56 (dalej: ASWPiK). Tumult ten miał miejsce 3 VIII 1616 r. Por. J. Dworzaczka, *Bracia czescy w Wielkopolsce w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1997, s. 97, 102.

²³ K. Łopatecki, *Organizacja, prawo i dyscyplina*, s. 296 przyp. 104; J. Pietrzak, *Po Cedorze*, s. 167; Urz. t. VI z. 2, nr 427.

²⁴ ASWPiK, t. I cz. 2, s. 105; Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, rkps. 2 (dalej: B. Raczy.) s. 885.

²⁵ ASWPiK, t. I cz. 2, s. 193.

²⁶ *Ibidem*, s. 213.

²⁷ BCz. 373, s. 130; BCz. 393, s. 79; AGAD, Archiwum Publiczne Potockich (dalej: APP sygn. 32), s. 6; BK 828, k. 59; Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: BUW) rkps 61, k. 1.

ków. Jeśli to nałożymy królowi, z pewnością znajdzie środki, by nas uwolnić od takiego ciężaru, chociaż nieboszczyk król był pod tym względem opieszalszy²⁸. Za Władysława IV widzimy go jeszcze na sejmach koronacyjnym 1633 r., nadzwyczajnych w 1635 (wotował) i 1637 r. oraz zwyczajnych w 1638 i 1641 r.²⁹. Na sejmach wyrósł na swego rodzaju eksperta od spraw granicznych, o czym świadczy aż czterokrotne powierzenie mu funkcji komisarza w komisjach granicznych Rzeczypospolitej z Węgry, Śląskiem, Brandenburgią i Pomorzem Zachodnim (1631, 1633, 1638, 1641). Ponadto na sejmie w 1638 r. wszedł w skład komisji do zapłaty żołdu regimentowi Jakuba Wejhera wojewodzica chełmińskiego³⁰. W międzyczasie pełnił również funkcje samorządowe z polecenia sejmiku. Na zgromadzeniu w dniu 15 VII 1637 r. został jednym z szafarzy czopowego spośród przedstawicieli województwa kaliskiego³¹. W laudum z 23 VII 1640 r. występuje z kolei jako jeden z deputatów do sądu skarbowego, mającego rozliczyć z rachunków spadkobierców poborców podatkowych Mieszkowskiego i Koszuckiego³². W laudum z 1641 r. jest mowa o tym, że Abraham Ciświcki, kasztelan śremski podjął się uprzątnięcia („rumowania”) rzeki Warty na odcinku od Poznania do Pyzdr, za co sejmik nazначzył mu w uchwale 3000 zł³³. W 1642 r. ponownie został wyznaczony do szafunku podatków³⁴. Najwyraźniej zdołał sobie wyrobić w ciągu wielu lat aktywności na sejmiku średzkiem odpowiednią pozycję. Świadczy o tym fakt, iż chciał go mieć wśród swoich stronników Krzysztof Opaliński, pisząc do brata w 1642 r.: „Pana Śremskiego palpo i czynię, co mogę”. Wiadomo, że udało mu się Ciświckiego pozyskać. Świadczy o tym list Krzysztofa do brata w którym rozgoryczony pisał, że wielu spośród szlachty uważanych przez niego za stronników nie udzieliło mu na sejmiku poparcia, jakiego oczekiwał bądź też znalazło się w obozie generała wielkopolskiego, B. Leszczyńskiego. Właśnie Ciświckiego wymieniał wśród tych, którzy nie zawiedli jego zaufania³⁵. W kolejnych latach nie widzimy go już na scenie publicznej. Zmarł w 1644 r.³⁶

²⁸ A. S. Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. I, oprac. A. Przyboś, R. Żelewski, Warszawa 1980, s. 227 (dalej: ASR).

²⁹ W. Kaczorowski, *Koronacja Władysława IV*, s. 62 przyp. 190; P. Paradowski, *W obliczu „nagłych potrzeb”*, s. 232; M. Radoszewski, *Diariusz koronacyjnej*, s. 33; J. Sereydyka, *Senatorowie wielkopolscy*, s. 130 (tab. 5) – autor pominął jednak jego obecność na sejmie koronacyjnym; J. Sobieski, *Diariusz sejmu koronacyjnego*, s. 56; VL, t. III, s. 371. A. Korytko, op. cit., s. 435 odnotowuje jego obecność tylko na sejmie koronacyjnym w 1633 r. i nadzwyczajnym 1635 r., na którym wotował.

³⁰ VL, t. III, s. 329, 381, 438, 445; ibidem, t. IV, s. 13.

³¹ A. Korytko, op. cit., s. 328.

³² *Teki Dworzaczka. Materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV–XX w.*, CD, wyd. Biblioteka Kórnicka PAN, Kórnik–Poznań 1995 (dalej: T.D.), Poznań rel. 165, k. 557.

³³ BCz. 1774, s. 180; BK 828, k. 75; K. Opaliński do Ł. Opalińskiego, Tuliszków (?) VI 1641, w: *Listy Krzysztofa Opalińskiego do brata Łukasza 1641–1653*, red. i wstęp R. Pollak, tekst przygotował M. Pełczyński, komentarz opracowali M. Pełczyński i A. Sajkowski, Wrocław 1957, s. 3.

³⁴ BCz. 1774, s. 167, 176, 184; T.D. Poznań rel. 165, k. 557.

³⁵ K. Opaliński do Ł. Opalińskiego, w okresie 5 XI–29 XI 1642; tenże do tegoż, Koźmin 14 I 1643, w: *Listy Krzysztofa Opalińskiego*, s. 103, 113.

³⁶ Urz. t. I z. 2, nr 1165.

Adam Grodziecki to z pewnością postać nietuzinkowa, którą zdecydowanie należy wyróżnić na tle całej zbiorowości kasztelanów mniejszych z tego okresu³⁷. Zaliczał się on nie tylko do najbardziej aktywnych polityków na scenie politycznej sejmikowo-sejmowej, ale także do tych, którzy bardzo często mieli własne zdanie i nie wahali się go manifestować. Wrażenie na słuchaczach robiły zwłaszcza jego mowy sejmowe, w których popisywał się znakomitą znajomością sztuki oratorskiej. Niewątpliwie liczne funkcje powierzane mu przez szlachtę, na czele z wielokrotnym mandatem poselskim świadczyły o tym, że ta właśnie forma działalności publicznej odgrywała w jego przypadku decydującą rolę. Pełnił również funkcję dworzanina królewskiego, a zatem i tej drogi kariery nie zaniedbywał.

Pierwszym przejawem jego działalności publicznej była funkcja posła do króla z sejmiku średzkiego, do której wraz z Kasprem Zebrzydowskim został wyznaczony na sejmiku deputackim 15 (?) IX 1614 r. Posłowie wielkopolscy mieli prosić o jak najprędsze zwołanie przez monarchę sejmu dla „zniesienia urazów, uprzątnienia grawamin, naprawienia egzorbitancji”³⁸. Na sejmiku z 13 stycznia 1615 r. po raz pierwszy powierzono mu funkcję posła na sejm. Na sejmik przedsejmowy w dniu 8 III 1616 r. przyjechał z legacją królewską, właśnie jako dworzanin królewski. Następnie posłował na sejmy w latach 1618, 1625 i na pierwszy sejm w 1626 r. Na tym ostatnim został wyznaczony deputatem do Trybunału Skarbowego w Radomiu³⁹. W międzyczasie szlachta powierzała mu inne funkcje obywatelskie, potwierdzające jego kompetencje i dobrą znajomość spraw publicznych. I tak 11 IV 1619 i 29 XII 1626 r. marszałkował on zgromadzeniom w Środzie. Warto podkreślić, że na obu, choć nie bez pewnych obiekcji, szlachta zgodziła się na uchwalenie podatków, w czym Grodziecki, jako „dyrektor” sejmiku, miał swój niewątpliwy udział. Z kwestiami finansowymi, dotyczącymi nakładów na wojska broniące kresów, związana była również legacja, jaką odbył wraz z Łukaszem Orzelskim do króla na przełomie sierpnia i września 1623 r. Przywieźli oni wówczas zgodę województw wielkopolskich na wyłożenie z „reszt tutecznych poborowych” kwoty 40 000 zł na obronę Ukrainy, zamieszczając przy tym krytykę pod adresem podskarbiego Mikołaja Daniłowicza, który – jak twierdziła szlachta – „udaje”, że nie ma pieniędzy. Misja ta zakończyła się jednak niepowodzeniem z powodu odmiennych zapatrywań szlachty i króla na „techniczny” sposób obrócenia tych środków. Wielkopolanie chcieli, aby rotmistrzowie osobiście przyjechali po pieniądze, z kolei król był zdania, że tego typu rozwiązanie wiązać się będzie z opóź-

³⁷ Częściowo opieramy się na ustaleniach W. Dworzaczka i jego biogramie w PSB, t. VIII, s. 620–622 (jego skróconą wersję zamieścił w WSB, s. 231–232).

³⁸ ASWPiK, t. I cz. 1, s. 443.

³⁹ BPAU-PANKr 1051, k. 83. Był obecny także na sejmiku średzkim w dniu 27 VII 1621 r. B. Rac. 2, s. 885.

nieniem zaciągów i innymi „trudnościami i impedymentami” zalecając ich wydanie podskarbiemu koronnemu, do którego – jak wynika z tekstu responsu – miał zaufanie, a zatem inaczej niż szlachta wielkopolska⁴⁰.

Jego dotychczasowa aktywność publiczna została wreszcie nagrodzona 6 IV 1627 r., kiedy to otrzymał nominację na kasztelanię nakielską, zaś na sejmie zwyczajnym tego roku został wyznaczony senatorem rezydentem⁴¹. Za kolejną miarę popularności w środowisku szlacheckim i legitymowanie się przezeń statusem jednego z wyróżniających się polityków sejmiku średzkiego można uznać jeszcze dwukrotne powierzanie mu mandatu posła już na urządzie senatorskim na sejmy nadzwyczajne w latach 1628 i 1632 r. W międzyczasie przyjechał, jako senator, na sejm zwyczajny w 1629 r., gdzie został wyznaczony członkiem komisji granicznej Wielkopolski ze Śląskiem⁴². Awans na kasztelanię międzyrzecką dostał jeszcze z nominacji Zygmunta III⁴³. W czasie bezkrólewia 1632 r. był obecny na sejmikach w Środzie oraz sejmach konwokacyjnym i elekcyjnym⁴⁴. Na sejmie elekcyjnym w dniu 30 IX został wysłany wspólnie z kasztelanem mściławskim do izby poselskiej, aby przekonać posłów do wyboru marszałka, która to procedura wciąż się przedłużała⁴⁵. Opieszałość szlachty w tym zakresie próbowała przezwyciężyć także deputacja z kolejnego dnia złożona z dwóch kasztelanów: Marka Radoszewskiego, wieluńskiego i wspomnianego powyżej Abrahama Ciświckiego, śremskiego. Jak się zdaje, dopiero ich legacja okazała się skuteczna, gdyż tego dnia wybrano „dyrektora” zjazdu, krajczego koronnego Jakuba Sobieskiego. Senat wysłał Grodzieckiego także jako swego przedstawiciela do posła króla szwedzkiego Steno Bielke z zapytaniem o posiadanie przez niego stosownych pełnomocnictw „do traktowania w proponowanych przez siebie punktach”. Wszedł także na tym sejmie w skład deputacji do ucierania artykułów sądowych⁴⁶. W kolejnych dniach sejmu również był aktywny. Między innymi jako przed-

⁴⁰ ASWPiK, t. I cz. 2, s. 151–152; BCz. 115, nr 53.

⁴¹ Urz. t. I z. 2, nr 649.

⁴² J. SereDYka, *Senatorowie wielkopolscy*, s. 134 (tab. 5).

⁴³ Nie jest znana dokładnie data jego nominacji na ten urząd. Otrzymał go zapewne na krótko przed śmiercią Zygmunta III, gdyż po raz pierwszy jest na nim notowany pod datą 10 V 1632 r. i w czasie bezkrólewia występował już z tym tytułem. Por. BCz. 128, nr 19; Urz. t. I z. 2, nr 622.

⁴⁴ W. Dworzaczek podaje, że w maju tego roku uczestniczył w „zwołanym przez prymasa zjeździe poznańskim”. Chodzi tu o zgromadzenie z 10 V, które – jak podają jezuici poznańscy – odbyło się przy dużej frekwencji senatorów i szlachty, i na którym radzono nad planem obrony granic pod czas *interregnum*, a przy okazji odprawiano nabożeństwa za duszę zmarłego władcy. Samego prymasa jednak na nim nie było, a najwyższej rangi senatorem obecnym na zjeździe był biskup poznański Adam Nowodworski. *Kronika jezuitów poznańskich (młodsza)*, t. I (1570–1653), oprac. L. Grzebień i J. Wiesiołowski, Poznań 2004, s. 352. Nie wspomina natomiast Dworzaczek, podobnie jak W. Kaczorowski, o obecności Grodzieckiego na konwokacji. Por. BCz. 128, nr 19; BK 828, k. 59; PSB, t. VIII, s. 620; W. Kaczorowski, *Sejmy konwokacyjny i elekcyjny*, s. 363; idem, *Senatorowie na sejmie konwokacyjnym i elekcyjnym 1632 r.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1983, t. XXXV z. 1, s. 226. Odnotowuje go J. SereDYka, *Senatorowie wielkopolscy*, s. 134 (tab. 5).

⁴⁵ BCz. 373, s. 78; B. Oss. 352, k. 4; BUW 61, k. 4v.

⁴⁶ ASR, t. I, s. 179; BCz. 373, s. 80, 130.

stawiciel senatu znalazł się w deputacji mającej obradować nad „sposobem uspokojenia religii greckiej”⁴⁷.

Kolejnym sejmem Grodzieckiego był koronacyjny w Krakowie, na którym zabierał głos⁴⁸. W kwestii wojny moskiewskiej jego zdanie było zbieżne z opiniami tych senatorów z Korony, którzy byli za zwiększeniem udziału Litwinów w ciężarze jej prowadzenia. Proponował bowiem w kwestii „materiału ludzkiego” kompanie miejscowych Tatarów i wybrańców z Litwy⁴⁹. Na mocy konstytucji sejmowej *Pretia rerum* został wyznaczony do szacowania cen towarów na komorze w Poznaniu⁵⁰. Bardzo aktywny był także na sejmie w 1634 r. Na burzliwość jego obrad wpłynęła sprawa cudzoziemskich tytułów arystokratycznych. Okazją do tego stało się przyjęcie przez Jerzego Ossolińskiego tytułu książęcego z rąk cesarza. Grodziecki był zdecydowanym przeciwnikiem wszystkich tego typu tytułów, co niewątpliwie sprowadziło na niego niechęć samego Ossolińskiego. Przeciwny był również nabywaniu przez duchownych dóbr ziemskich, która to kwestia również odżyła na tym sejmie, gdyż postulat ten pojawiał się już wcześniej. Jeszcze kilka lat później dawał temu wyraz w broszurze *Skrypt o niealienowaniu dóbr ziemskich do stanu duchownego* (1643). Włodzimierz Dworzaczek zwrócił uwagę, że akurat w tej materii jego zdania nie cechował zbytni realizm polityczny, gdyż w jego przekonaniu to w gestii samego papieża leżało zakazanie duchownym skupowania dóbr⁵¹. Należy jednak podkreślić, że postulat ten miał umocowanie w nieodległej przeszłości. Mianowicie na sejmie koronacyjnym Władysława IV senatorowie duchowni wyrazili deklarację o wystosowaniu apelu do papieża w kwestii wydania przez Ojca Świętego dokumentu zakazującego duchowieństwu zakonnemu nabywania dóbr szlacheckich⁵². Był następnie Grodziecki obecny na obu sejmach w 1635 r. Na pierwszym z nich została zatwierdzona rada wojenna przy królu na spodziewaną wojnę ze Szwecją. Z woli monarchy znalazł się w niej także Grodziecki⁵³. Ostatecznie jednak, jak wiadomo, do konfliktu wówczas

⁴⁷ B. Oss. 352, k. 15v; BUW 61, k. 16v. Ponadto w dniu 20 X prowadził wraz z kasztelanem łączącym postów Gustawa Adolfa przed oblicze połączonych stanów. BCz. 373, s. 114.

⁴⁸ Ponadto w czasie pogrzebu Zygmunta III i królowej Konstancji znajdował się w gronie kilku dostojników wyznaczonych do czuwania nad przestrzeganiem porządku podczas ceremonii. T. Sławiński, *Kretkowscy i ich dzieje od połowy XIV wieku*, Warszawa–Skrzeszew 2011 (wyd. II), s. 171.

⁴⁹ Z. Szczerbik, *Sejm koronacyjny Władysława IV w 1633 roku*, Kluczbork–Praszka 2001, s. 78. J. Sobieski, *Diariusz sejmu koronacyjnego w Krakowie w 1633 roku*, oprac. W. Kaczorowski przy współudziale J. Dorobisza i Z. Szczerbika, Opole 2008, s. 109 pisze, że wotował w dniu 12 II, ale bez konkretów.

⁵⁰ VL, t. III, s. 383. Ponadto na sejmie koronacyjnym wszedł Grodziecki w skład delegacji wysłanej przez króla do izby poselskiej z prośbą o nadanie indygenatu nieznanemu bliżej Milanowi, szlachcicowi z Bawarii oraz nobilitacji lekarza królewskiego, Pawła Kleofasa Podchocimskiego. A. Korytko, op. cit., s. 192.

⁵¹ Por. PSB, t. VIII, s. 620; J. Dziegielewski, *O tolerancję dla zdominowanych. Polityka wyznaniowa Rzeczypospolitej w latach panowania Władysława IV*, Warszawa 1986, s. 80. A. Korytko nie odnotował jego obecności na sejmie 1634 roku. Idem, op. cit., s. 436.

⁵² Z. Szczerbik, *Wota senatorskie na sejmie koronacyjnym Władysława IV w 1633 r.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego” 1998, Historia 35, s. 58.

⁵³ Powołana na mocy konstytucji *Poparcie wojny z Szwedami*, do której zostali powołani „komisarze dla traktatów, i w różnych przypadających sprawach rady, do boku naszego”. A. Korytko, op. cit., s. 388,

nie doszło dzięki zawarciu rozejmu. Na sejmie tym wypowiadał się również w sprawach wyznaniowych, postulując „uspokojenie prawosławia”⁵⁴. Na sejmie nadzwyczajnym w tym roku opowiedział się on – zgodnie z wolą króla – aby obsadzić załogami wojskowymi zamki w Prusach, szczególnie zaś fort w Pucku. Później jednak naraził się monarsze, gdyż zdecydowanie odrzucił pomysły małżeństwa z protestantką. Odwołując się do niezbyt dobrych doświadczeń z przeszłości stwierdzał, że nie wchodzi w grę również małżeństwo z poddaną (gdyż niektórzy magnaci byli zainteresowani w swataniu królowi swoich córek). Uczestniczył także w pracach sejmowych jako członek komisji do rozliczenia podskarbich oraz deputat z senatu do izby poselskiej⁵⁵. Jego mowa, jako znakomitego oratora, musiała zrobić wrażenie i chyba rzeczywiście zrobiła, o czym świadczy informacja podana przez A.S. Radziwiłła, że „z senatu wyprowadzono króla mocno zachmurzonego, powrócił jednak do izby z pogodniejszym obliczem, tylko do kasztelana międzyrzeckiego zachował niechęć”⁵⁶.

W 1637 r. pełnił funkcję marszałka Trybunału Koronnego⁵⁷. Na sejmie nadzwyczajnym tego roku zdecydowanie występował przeciwko „zakusom” króla i kanclerza Ossolińskiego powołania Kawalerii Orderu Niepokalanego Poczęcia N.M.P. Ponownie więc wypowiadał się nie po myśli króla, choć akurat w tym przypadku, poza garstką najwyższych dostojników, którzy zresztą dość szybko wycofali się z popierania tego pomysłu, nie był odosobniony. Chyba jednak nie popadł w niełaszkę, skoro we wrześniu tego roku znalazł się w grupie senatorów wręczających „cenne podarunki” od króla dla poślubianej przez niego Cecylii Renaty⁵⁸. O tym, że mimo cierpkich słów pod adresem królewskim, monarcha doceniał Grodzieckiego świadczyć może również fakt, iż to właśnie jego – obok Andrzeja Kretkowskiego, wojewody brzeskiego kujawskiego – wyznaczył mediatorem w kwestiach spornych, jakie miał uregulować zjazd w Toruniu jesienią tego roku, mający na celu uspokojenie nastrojów w Prusach Królewskich.

przyp. 156; VL, t. III, s. 403 (przy czym kasztelan międzyrzecki błędnie występuje tu jako Maciej Grodzicki). Na sejmie tym uchwalona została również konstytucja *Komisarze do rewidowania Swiercze i szybu solnego, na tymże gruncie*. W *Volumina Legum* nie są wymienieni z nazwiska komisarze, którzy mieli przeprowadzić rewizję wspomnianego szybu wybudowanego przez Stanisława Lubomirskiego, który „soli w nim doszedł”. Wieś i szyb sąsiadowały z żupami wielickimi, więc komisarze mieli przeprowadzić rewizję tej inwestycji i oszacować jej koszty, gdyż miał Lubomirski otrzymać za nią rekompensatę w postaci innych dóbr. O tym, że jednym z tych komisarzy był Grodziecki informuje osobny dokument królewski wystawiony w Grodnie pod datą 26 X 1635 r. Por. BUW rkps 63; VL, t. III, s. 413–414.

⁵⁴ J. Dziegielewski, *O tolerancję*, s. 88.

⁵⁵ *akta do dziejów Polski na morzu*, t. VII: 1632–1648, cz. I A, wyd. W. Czapliński, teksty niemieckie opracował językowo B. Janik, Gdańsk 1951, s. 111 (dalej: *Acta Maritima*); ASR, t. I, 485–486; BK 975, s. 105–117; BUWr, Steinwehr II F 37 Akc. 1949/439, k. 369v-372v; A. Korytko, op. cit., s. 172, 174, 188.

⁵⁶ ASR, t. I, s. 487.

⁵⁷ Dworzaczek pisząc o tym dodaje: „co podobno miało się zdarzyć jeszcze cztery razy”. PSB, t. VIII, s. 621. Z ustaleń S. Ochmann-Staniszeńskiej wiadomo jednak, że był nim ten jeden raz. Zob.: eadem, *Marszałkowie Trybunału Koronnego w latach 1579–1792*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. LXII, 2010, z. 2, s. 296.

⁵⁸ ASR, t. II, s. 48.

Wśród „urazów” w tej prowincji, w których rozwiązaniu mieli pośredniczyć z ramienia królewskiego Grodziecki i Kretkowski, znalazły się m.in. konflikty między największymi miastami pruskimi (Gdańsk, Toruń, Elbląg), a także nieporozumienia między szlachtą a mieszczaństwem (swoje zatargi z Gdańskiem miała rodzina Działyńskich). Misja królewskich mediatorów nie przyniosła jednak większych rezultatów, gdyż wzajemne pretensje okazały się nie do przezwyciężenia. Nieufnie podchodzono do poczynań samego króla, którego Gdańsk posądzał o naciski, mające na celu przede wszystkim uzyskanie dużych środków pieniężnych⁵⁹.

Na sejmie w 1638 r. ponownie zabierał głos w kwestii przyjmowania i używania tytułów cudzoziemskich. I tu dało znać o sobie jego zacięcie krasomówcze. Posłużył się bowiem w krytyce tego pomysłu m.in. metaforą żony, „co od kogo innego klejnoty bierze, a nie od męża swego”⁶⁰. Ponadto został na nim wyznaczony do komisji granicznej Wielkopolski ze Śląskiem, Brandenburgią i Pomorzem. W trakcie obrad sejmu w 1639 r. zabierał głos w kilku sprawach. Jednym z punktów zapalnych był wówczas konflikt religijny, do którego doszło w Toruniu, gdy mieszczaństwo nie pozwoliło przejść procesji Bożego Ciała przez miejscowy rynek, a także pobicie księdza Michała Kowalewskiego, za zrzucenie luterańskiemu studentowi kapelusza, gdy ten mu się nie uklonił. Pojawiły się wobec tego nawet radykalne głosy, aby różnowierców wypędzić z kraju (biskup chełmiński Kacper Działyński). Grodziecki upatrywał przyczyn tych zdarzeń w przejmowaniu złych obyczajów przez młodzież na skutek przenikania poszczególnych przedstawicieli stanów do innych (zbiegostwo młodzieży chłopskiej do miast, fałszywe szlachectwo). Utyskiwał też na nieefektywność obrad i zbyt częste sejmowanie. Wiele uwagi poświęcił również sprawom finansów i obronności. Narzekając na libertacje podatkowe i nadużycia urzędników skarbowych i wojskowych konstatował, że „nierządem Polska stoi”. Zgodnie z linią sejmiku średzkiego ubolewał, że mimo uchwały poprzedniego sejmu nie rozpuszczono żołnierza, a nawet dokonywano nowych zaciągów. W kwestii finansowania wojska wysunął skądinąd ciekawą propozycję, aby jedna lub dwie dzierzawy w każdej prowincji Rzeczypospolitej były wydzielone tylko na potrzeby obrony. Proponował także obciążyć większymi zobowiązaniami Żydów i Szkotów. Popierał kwestie związane z opatrzeniem rodziny królewskiej, m.in. prowizji dla siostry królewskiej i jej posagu, a także zgody na biskupstwo płockie dla królewicza Karola Ferdynanda⁶¹. Na sejmie w 1641 r. nie woto-

⁵⁹ Acta Maritima, t. VII cz. 2, s. 131, 134, 173, 294–296; A. Korytko, op. cit., s. 295; T. Sławiński, *Kretkowsky*, s. 178.

⁶⁰ BK 1317, s. 397–398. Cyt. za: A. Tomaszek, *Sejm 1638 r. w obronie szlacheckiej równości*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1987, t. XXXIX, z. 2, s. 28.

⁶¹ Ponadto w dniu 29 października wraz z wojewodą belskim Konstantym Wiśniowieckim był deputowany z senatu do izby poselskiej z oświadczeniem dobrej woli króla w kwestii ukarania winnych tumultu wileńskiego. Z kolei w dniu 31 października wraz z kasztelanem inowrocławskim J. Łowickim udał się ponownie do izby poselskiej „intercedując o Trzemeszno” (opactwo to nadal trzymał A. Gembicki mimo otrzymania sakry biskupiej łuckiej). AGAD, APP sygn. 32, s. 303–328; AGAD, Zbiór Branickich z Suchej, sygn. 178/211,

wał, za to ponownie wszedł w skład komisji granicznej Wielkopolski z księstwami pogranicznymi. W 1643 r. został wyznaczony do rezydencji przy królu na pierwsze półroczne i najwyraźniej obowiązku tego nie zaniedbywał, gdyż widzimy go na radach senatu 15 sierpnia w Brańsku na Podlasiu i 27 września w Grodnie, zaś w kolejnym roku w dniu 22 czerwca w Krakowie⁶². W tym też roku, podobnie jak Jan Leszczyński, stanął w obronie królewskiego prawa patronatu na diecezję łucką, stając po stronie króla w jego konflikcie z nuncjuszem Filonardim⁶³. Po wotach przybył również na swój ostatni sejm w 1645 r. i uczestniczył w mającej miejsce tuż po zakończeniu obrad radzie senatu⁶⁴. Zmarł, nie jak podaje Dworzaczek w 1647 r., lecz już przed 24 VIII 1646 r.⁶⁵

Jego poglądy oscylowały wokół umiarkowanego regalizmu. Jako rzecznik szlacheckiej idei równości, czemu dawał wyraz w sprzeciwie wobec tytułów cudzoziemskich i kawalerii orderowej, nie godził się na akceptowanie tego typu rozwiązań, mogących zachwiać – w jego mniemaniu – istniejącym porządkiem w strukturze społeczności szlacheckiej. Z drugiej strony wcale często optował za rozwiązaniami będącymi wyrazem realnej troski o państwo i dobro Rzeczypospolitej, posuwając się nawet do daleko idących postulatów, choć niekiedy mało realnych. Można tu wymienić jego propozycję z sejmiku przedsejmowego w Środzie w 1621 r., na którą zwrócił uwagę E. Opaliński. Otóż w obliczu zagrożenia nawałą turecką proponował – wzorem starożytnych Rzymian – powierzyć władcy na czas wojny władzę dyktatorską⁶⁶. Sama propozycja, aby monarcha miał nieograniczoną władzę przez kilka sejmów, a zatem nie był zmuszony zabiegać o pozytywne sankcje sejmu w kwestii zaciągów i podatków, była niewątpliwie racjonalna. Znacznie usprawniłaby funkcjonowanie państwa w warunkach zagrożenia wojennego. Była jednak całkiem nieprawdopodobna do spełnienia w ówczesnych realiach. Choć nie wydaje się, aby był Grodziecki typem karierowicza schlebiającego konkretnej opcji w nadziei na osiągnięcie korzyści, to jednak w tym przypadku był to niewątpliwie ukłon w stronę monarchy. Wszak był wówczas jeszcze Grodziecki szlachcicem bez urzędu, a więc wysunięcie tego typu propozycji mogło zjednać mu przychylność władcy. Nie można nie wspomnieć o jego związkach z bardziej wpływowymi postaciami jego czasów,

k. 144–152v; BCz. 136, nr 140; BCz. 390, s. 447; BK 991, k. 313–315; BPAU-PANKr 1058, k. 3v i n.; BUW rkps 66, s. 106–114; Z. Trawicka, *Sejm z roku 1639*, „Studia Historyczne”, R. XV, 1972, z. 4 (59), s. 573–574. Pod koniec obrad sejmowych znalazł się ponownie w składzie deputacji z senatu do izby poselskiej, złożonej z 12 senatorów, wysłanej przez króla w obawie przed rozejściem się sejmu bez uchwał. A. Korytko, op. cit., s. 190.

⁶² BK 347, s. 381–382.

⁶³ T. Chynczewska-Hennel, *Nuncjusz i król. Nuncjatura Maria Filonardiego w Rzeczypospolitej 1636–1643*, Warszawa 2006, s. 92; eadem, *Rok 1643. Z królem i Rzeczpospolitą*, w: *Wobec króla i Rzeczypospolitej. Magnateria w XVI–XVIII wieku*, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Urwanowicz, Kraków 2012, s. 144.

⁶⁴ BK 347, s. 408. Z ustaleń A. Korytki wynika, że Grodziecki łącznie wziął udział w ośmiu radach senatu. Zob. A. Korytko, op. cit., s. 256.

⁶⁵ Urz., t. I, z. 2, nr 622. Zob. również MK 189, k. 689.

⁶⁶ E. Opaliński, *Kultura polityczna szlachty polskiej w latach 1587–1652. System parlamentarny a społeczeństwo obywatelskie*, Warszawa 1995, s. 48.

z którymi miał dobry kontakt i do których przyjaciół politycznych się zaliczał. Należeli do nich zwłaszcza Krzysztof Opaliński i Bogusław Leszczyński⁶⁷, a także Stanisław Lubomirski. Bliższe związki łączyły go zwłaszcza z tym pierwszym, o czym świadczy nie tylko rewerencja, z jaką wojewoda wypowiadał się o naszym bohaterze, ale także fakt, iż w prestiżowej rywalizacji o prymat w Wielkopolsce pozostał w obozie Opalińskiego. Był także „łącznikiem” tego ostatniego w kontaktach z Lubomirskim. Określenie „przyjaciel polityczny” wydaje się najbardziej odpowiednie w kontekście relacji między nimi, gdyż Opaliński cenił Grodzieckiego jako człowieka wykształconego i sprawnie poruszającego się w meandrach polityki, z pewnością nie był on sługą, a i określenie klient wydaje się w tym przypadku niezbyt trafne⁶⁸. Sugeruje ono bowiem pewien stosunek podległości. Tymczasem kasztelan ten wielokrotnie udawał, że był indywidualistą nieogładającym się na zdanie innych. Z popularności Grodzieckiego wśród braci szlacheckiej zdawali sobie sprawę nie tylko wymienieni powyżej magnaci koronni, ale także książę Krzysztof Radziwiłł, który także u niego szukał poparcia na forum sejmowym w sprawie wynagrodzenia własnych zasług w obronie ojczyzny⁶⁹. Starał się także mieć Grodziecki dobre relacje z miejscowymi hierarchami duchownymi. W 1639 r. zapewniał o swej przyjaźni i gotowości do służby nowo wstępującego na prymasowską stolicę w Gnieźnie Jana Lipskiego⁷⁰, choć oczywiście tego typu gesty nierzadko mogły mieć jedynie kurtuazyjne znaczenie i nie wiązać się z realną współpracą polityczną. Niemniej kasztelan międzyrzecki jako zapobiegliwy polityk wiedział, że o tego typu polityczną przyjaźń warto zadbać. Podobne relacje łączyły go także z królewiczem, biskupem Karolem Ferdynandem⁷¹. Jego relacje z królem – mimo nielicznych spięć – układały się raczej pozytywnie. Tak sądził przynajmniej sam Grodziecki, który zapraszając króla na ślub swojej córki w 1642 r. zaczynał list słowami: „Znając z wielu miar i listów miłościwy Królewski affect ku sobie [...]”⁷². Ostatecznie król, wspominając o zasługach kasztelana międzyrzeckiego dla domu panującego, wysłał posła, który miał wręczyć upominek⁷³.

Piotr Żabicki zaczynał od urzędu stolnika liwskiego, na który nominację otrzymał 2 I 1616 r.⁷⁴ Wkrótce, bo 21 II 1618 r. awansował na chorążego liwskiego⁷⁵. Pierwszą

⁶⁷ A. Grodziecki do B. Leszczyńskiego, Wyszyna 16 III 1644 r., B. Rac. 149, k. 110–111 (Leszczyński prosi w tym liście Grodzieckiego o *consilium* w sprawach szwedzkich oraz przechodów wojsk cesarskich na terenie Wielkopolski).

⁶⁸ K. Opaliński do A. Grodzieckiego, Włoszakowice 23 XI 1643, B. Rac. 149, k. 107v–108; K. Opaliński do Ł. Opalińskiego, Tuliszków 16 II 1644; tenże do tegoż, Tuliszków, 19 III 1644; tenże do tegoż, Konin 28 III 1644, w: *Listy Krzysztofa Opalińskiego*, s. 192, 195, 200.

⁶⁹ K. Radziwiłł do A. Grodzieckiego, b.m. 26 XI 1634 r., BCz. 129, nr 266.

⁷⁰ A. Grodziecki do J. Lipskiego, Wyszyna 9 VIII 1639 r., BPAU-PANKr 1058, k. 2.

⁷¹ A. Grodziecki do Karola Ferdynanda, Środa 1 IX 1639 r., ibidem, k. 2v.

⁷² A. Grodziecki do Władysława IV, Wyszyna b.r. [1642?], BK 1128, k. 28.

⁷³ Władysław IV do A. Grodzieckiego, b. m. b.r. [1642?], ibidem, k. 28v.

⁷⁴ MK 158, k. 222–222v.

⁷⁵ MK 161, k. 222v–223.

ważną funkcją publiczną, jaką pełnił, było dowodzenie wyprawą pospolitego ruszenia szlachty wiskiej w czasie wyprawy pod Chocim w 1621 r.⁷⁶ W 1623 r. został doceniony przez szlachtę, która po awansie Stanisława Wojsławskiego na kasztelanię liwską zaproponowała go jako kandydata na opróżniony przez tego ostatniego urząd podkomorzego tej ziemi. Zaakceptowany przez króla, wspiął się o szczebel wyżej w hierarchii urzędników ziemi liwskiej⁷⁷. Musiał Żabicki być osobą już wówczas lubianą i docenianą, gdyż kolejne awanse nie szły w parze z jego wyraźniej dostrzegalną aktywnością na forum publicznym, nie licząc wspomnianej kampanii wojennej. Dopiero w 1626 r. posłował po raz pierwszy z sejmiku liwskiego na sejm warszawski i został deputatem do Trybunału Skarbowego w Radomiu⁷⁸. Być może zaważyła tu czyjaś protekcja, choć nie wiemy, kto mógłby się do tego przyczynić. Niebawem, w dniu 19 IV 1627 r. spotkało go kolejne wyróżnienie – awans do senatu – za sprawą nominacji na kasztelanię liwską⁷⁹. Już w tym samym roku przybył na sejm i został wyznaczony jednym z lustratorów królewskich w Wielkopolsce⁸⁰. Za Zygmunta III zjawiał się jeszcze po wotach na sejmach w 1628 i 1631 r.⁸¹

Po śmierci pierwszego Wazy, obecny w Warszawie przy boku prymasa, podpisał wraz z grupą urzędników uniwersał (5 V 1632 r.) wydany przez tego ostatniego, zawiadamiający o śmierci króla i ogłaszający interregnum⁸². Na konwokacji wotował, a także został jednym z deputatów do „roztrząsania egzorbitancji”. Ponadto w trakcie obrad został wysłany wspólnie z niejakim Żegockim do izby poselskiej z oznajmieniem zgody senatu na propozycje hetmana Koniecpolskiego w sprawie suplementowania wojska. Wszedł także w skład honorowej asysty przy zwłokach królewskich⁸³. Był następnie na sejmie elekcyjnym, na którym wszedł w skład deputacji do spraw rozpatrywania sporów między prawosławnymi a unitami oraz do *compositio inter status*. Złożył swój podpis pod *pacta conventa* nowego władcy z zastrzeżeniem zachowania praw Kościoła katolickiego. Samą elekcję podpisał zaś z ziemią liwską, jako jej najwyższy urzędnik⁸⁴. Na sejmie w 1635 r.

⁷⁶ K. Łopatecki, *Pospolite ruszenie*, s. 552 – autor błędnie nazywa go tu chorążym wiskim.

⁷⁷ BJ 4387 t. 1 k. 81; MK 169, k. 240–241.

⁷⁸ J. Choińska-Mika, *Sejmiki mazowieckie*, s. 163; VL, t. III, s. 238. Aczkolwiek już wcześniej był na sejmikach, o czym świadczy powierzona mu funkcja duktora pospolitego ruszenia w Wiźnie. Oprócz tego sejmiku, a także liwskiego, z którym był bliżej związany, pojawiał się również na sejmiku czerskim, gdzie widzimy go w dniu 8 III 1616 r. BPAU-PANKr 8319, k. 53v, 56v.

⁷⁹ MK 176, k. 37–37v.

⁸⁰ LWVK 1628–1632, cz. I, s. XII.

⁸¹ J. Seredyka, *Senatorowie Rzeczypospolitej*, s. 218 (tu omyłkowo jako Paweł).

⁸² ASR, t. I, s. 113; VL, t. III, s. 344.

⁸³ ASR, t. I, s. 122; W. Kaczorowski, *Koronacja Władysława IV*, s. 16; idem, *Sejmy konwokacyjny i elekcyjny*, s. 103, *Krzysztofa Radziwiłła sprawy wojenne i polityczne*, s. 624, 631; S. Łubieński do hetmana W. X. L. [Lwa Sapiehy], Łowicz 4 VIII 1632 r., B. Oss. 157/II, k. 276–276v.

⁸⁴ AGAD, APP sygn. 32, s. 6; ASR, t. I, s. 163; BCz. 128, nr 19; BCz. 373, s. 158; BUW rkps 61, k. 1; K. Chłapowski, *Kasztelanowie i starostowie liwscy w czasach Wazów*, „Rocznik Liwski”, t. IV, 2008/9, s. 11; *Elektorowie królów*, s. 263; W. Kaczorowski, *Sejmy konwokacyjny i elekcyjny*, s. 248, 257; W. Kaczorowski, P. Dydyński, *Reprezentacja Mazowska i Podlaska*, s. 283.

znalazł się w gronie lustratorów dóbr królewskich w województwach ruskim, bełskim, podolskim i wołyńskim. Wotował na pierwszym sejmie w 1637 r.⁸⁵ Z sejmu w 1638 r. wyznaczony został w skład komisji granicznej województwa mazowieckiego z Prusami Książęcymi⁸⁶. W 1640 r. sejm, na którym zjawiał się po wotach, wyznaczył go jednym z senatorów rezydentów. Przybył następnie na sejm w 1641 r. Zabrał głos w sprawie tytułów cudzoziemskich, przychylając się do zdania Stanisława Kryskiego, kasztelana raciańskiego. Ten ostatni wychodził z założenia, że skoro w akcie unii lubelskiej przodkowie zaakceptowali tytuły książęce, to nie należy łamać raz zawartej umowy⁸⁷. Na sejm 1642 r. przyjechał Żabicki po wotach, ale powołano go deputatem do Trybunału Skarbowego oraz do odbierania kwarty w Wielkopolsce. Można dodać, że w czerwcu tego roku był obecny na weselu księcia Filipa Wilhelma z królową Anną Katarzyną⁸⁸. Był następnie obecny na sejmach 1643, 1645, 1646 i 1647 r., na każdym z nich wotując⁸⁹. Na sejmie 1646 r. zabierał głos w rozpalającej umysły sprawie planów wojny tureckiej. Jak zanotował A. Oświęcim, wspólnie z kasztelanem sochaczewskim Mikołajem Łajszczewskim byli oni „nie całe tej imprezie przeciwni”, co z pewnością było pewną ulgą dla króla, atakowanego ostro już przed sejmem za czynienie zaciągów i parcie do konfliktu. Inna rzecz, że regalistyczne stanowisko kasztelanów nie miało większego znaczenia wobec powszechnego sprzeciwu dla planów monarchy⁹⁰. W międzyczasie widzimy go także na radzie senatu w dniu 28 III 1645 r., która miała miejsce po sejmie⁹¹. W dniu 10 III był obecny w Warszawie przy wjeździe do miasta królowej Ludwiki Marii, jako jeden z dwóch kasztelanów mniejszych, obok Dobiesława Cieklińskiego, kasztelana czechowskiego. Co ciekawe, gdy na sejmie w 1646 r. goszczono posłów moskiewskich, odbyło się to w asyście właśnie tych samych dwóch kasztelanów drążkowych⁹².

⁸⁵ Acta Maritima, t. VII cz. 1, s. 155; R. Kołodziej, *Pierwszy sejm*, s. 136.

⁸⁶ Pełnił także w dniu 7 kwietnia wraz z biskupem poznańskim Andrzejem Szoldrskim funkcję deputata z senatu do izby poselskiej w sprawie przyjęcia posła moskiewskiego oraz zawieszenia sprawy w Trybunale Aleksandra Gosiewskiego, wojewody smoleńskiego. Misja ta zakończyła się jednak niepowodzeniem. BJ 2274, k. 13v; A. Korytko, op. cit., s. 195.

⁸⁷ ASR, t. II, s. 254; BUWr, Steinwehr II F 37 Akc. 1949/440, k. 78–78v.

⁸⁸ ASR, t. II, s. 304; BUWr, Steinwehr II F 37 Akc. 1949/440, k. 121; K. Chłapowski, *Kasztelanowie i starostowie*, s. 11; VL, t. IV, s. 26.

⁸⁹ BCz. 390, s. 547; BJ 49, s. 159; BN BOZ 855, k. 460v; BN BOZ 858, k. 102v; BUWr, Steinwehr II F 37 Akc. 1949/440, k. 142, 195; S. Hołdys, *Praktyka parlamentarna*, s. 198; P. Paradowski, *W obliczu „nagłych potrzeb”*, s. 241; S. Oświęcim, *Diariusz*, s. 172, 191. A. Korytko, op. cit., s. 444 nie odnotował jego obecności na sejmach zwyczajnych w 1635 i 1640 r.

⁹⁰ Król nie mógł liczyć na zbyt wielu rzeczników swoich planów w izbie senatorskiej. W Małopolsce głównym przeciwnikiem tych planów był m.in. wojewoda krakowski Stanisław Lubomirski, który w tym duchu agitował wśród miejscowej szlachty. Z kolei senatorowie wielkopolscy wystosowali wspólny list do króla (nieśtyły bez podpisów) w którym zauważali, że Rzeczpospolita od kilku lat szczęśliwie cieszy się pokojem, a plany królewskie mogą ów sielski stan zniweczyć. *Kopia listu pisanego od JchMci Panów Senatorów Wielkopolskich do JKM z Poznania* [1646], BCz. 373, s. 395–396.

⁹¹ BK 347, s. 409.

⁹² ASR, t. II, s. 486.

Przez cały ten czas nie zaniedbywał również szczebla samorządowego, uczestnicząc w obradach sejmiku liwskiego, na którym mamy potwierdzoną jego obecność w latach 1636, 1638, 1643, 1645⁹³. Związany przez całe życie z tym sejmikiem zaskarbił sobie wielkie poważanie wśród szlachty, która doceniając jego wieloletnią służbę tak na rzecz lokalnej społeczności, jak i króla i Rzeczypospolitej upominała się o nagrodzenie jego zasług⁹⁴. O tym, że uznaniem cieszył się również poza rodzimym okręgiem sejmikowym przekonują podobne apele sejmików czerskiego, warszawskiego i wiskiego z 1645 r.⁹⁵ W jego przypadku kluczem do sukcesu okazała się więc silna pozycja i szacunek, jaki zaskarbił sobie wśród szlachty mazowieckiej⁹⁶. Należał przy tym do polityków, którzy choć związani z lokalną społecznością i pracujący na jej rzecz dostrzegali także szerszą perspektywę. Przykładem może być kwestia podatków, jakie sejmik liwski uchwalił w 1642 r. na zapłatę wojsku. Żabicki, zasięgając wiedzy u miejscowego poborcy, informował króla, że będą one niewystarczające w stosunku do potrzeb, wobec czego król zwołał kolejny sejmik, motywując szlachtę liwską do dodatkowych świadczeń dla rozwiązania kwestii długu wobec wojska⁹⁷. Ostatnia wzmianka o nim pochodzi z 10 II 1648 r. Zmarł zapewne w tym samym roku, dożywając sędziwego wieku.

W powyższym omówieniu znajdujemy przedstawicieli szerzej rozumianej Wielkopolski i Mazowsza. Nie bez przyczyny nie poświęciłem osobnego miejsca żadnemu kasztelanowi mniejszemu z Kujaw. Analizując bowiem aktywność kasztelanów mniejszych z omawianych obszarów, nasuwa się refleksja, że na tle pozostałych dwóch prowincji najmniej ciekawych i zaangażowanych politycznie senatorów znajdujemy w tym okresie właśnie na Kujawach. W czasach panowania Władysława IV przez siedem kasztelanii mniejszych na Kujawach i w Ziemi Dobrzyńskiej (były to kasztelanie: bydgoska, kowalska, kruszwicka, dobrzyńska, rypińska, słońska i konarska kujawska) przewinęło się łącznie szesnaście osób. Niektóre z nich „opanowały” niemal dziedzicznie miejscowe rodziny. Kasztelanami bydgoskimi byli kolejno Jan (1628–1636) i Stanisław Sokołowski (1643–1649). Ten ostatni miał, owszem, ciekawy życiorys polityczny, zaliczał się bowiem do popularnych wśród szlachty działaczy sejmikowych. Aż dwunastokrotnie był wybierany posłem na sejmy. Jako senator nie wziął jednak udziału w żadnym z sej-

⁹³ BPAU-PANKr 8322, k. 57v, 58v, 59, 64, 78v; A. Korytko, op. cit., s. 303; MK 185, k. 565.

⁹⁴ Np. w petitach zamieszczonych w instrukcji sejmikowej z dnia 25 VIII 1639 r., reasumując na nim prośby już wcześniej zanoszone za Żabickim. BPAU-PANKr 8322, k. 71–71v.

⁹⁵ BPAU-PANKr 8319, k. 168v; BPAU-PANKr 8348, k. 74; BPAU-PANKr 8350, k. 162. Z kolei szlachta zgromadzona na sejmiku warszawskim już wcześniej, bo 7 I 1642 r. wspominając zasługi Żabickiego, wносиła za nim prośbę, aby na czas rezydencji przy królu zawieszona była jego bliżej nieokreślona sprawa, jaką miał w Trybunale z niejakim Wojciechem Bystrzewskim. BPAU-PANKr 8334, k. 98–98v; BPAU-PANKr 8348, k. 61. Upominano się za nim jeszcze na generale w dniu 25 IV 1647 r. BPAU-PANKr 8334, k. 119. O nagrodzenie jego zasług apelowała również szlachta lubelska na sejmiku w 1645 r. A. Korytko, op. cit., s. 340.

⁹⁶ J. Dziegielewski, *Izba poselska*, s. 108.

⁹⁷ BCz. 2732, s. 273.

mów za Władysława IV. Nie wziął też udziału w żadnej z rad senatu w okresie pełnienia urzędu i – jak się zdaje – nie dopełnił też obowiązku senatora rezydenta, na którego został wyznaczony na sejmie 1646 r.⁹⁸ Podobny do bydgoskiej był przypadek kasztelanii kruszwickiej. Kasztelanami kruszwickimi byli kolejno Stanisław Rysiński (1620–1637) i jego dwaj synowie Andrzej (1637–1641) i Jan (1641–1651). Wszyscy trzej przejawiali nikłe zainteresowanie polityką, nie biorąc udziału w obradach sejmowych.

Analizując zaprezentowane życiorysy kasztelanów mniejszych można pokusić się o kilka uwag dotyczących aktywności politycznej tej grupy urzędników. Ten z konieczności niewielki, ale reprezentatywny – jak sądzę – wybór potwierdza, że kasztelanowie mniejsi nierzadko zaliczali się do elity politycznej nie tylko w skali prowincji, ale i na szczeblu centralnym. W starszej historiografii nie zwracano baczniejszej uwagi na przedstawicieli tej zbiorowości, co przekładało się na niedoszacowanie sejmowej frekwencji kasztelanów, a tym samym rzutowało na ocenę ich politycznego znaczenia. Ostatnie badania A. Korytki, a także piszące te słowa potwierdzają, że wielu spośród nich zaliczało się do zręcznych i zaangażowanych w sprawy publiczne polityków. Owszem, z racji mniejszej siły przebiccia m.in. ze względu na pochodzenie społeczne i niższą kondycję majątkową nie dorównywali pod względem politycznego znaczenia wielkim swoich czasów. Niemniej nierzadko ich rola, zwłaszcza w terenie, okazywała się bardzo istotna, o czym świadczy popularność wśród braci szlacheckiej, wyrażająca się w licznych apelach o nagrodzenie ich zasług. Wszyscy czterej kasztelanowie zaprezentowani powyżej w przedsejmowym okresie kariery należeli do działaczy sejmikowych. W badaniach nad staropolskim parlamentaryzmem historycy wyodrębniają elitę poselską, do której zaliczali się wielokrotni posłowie na sejmy. Według kryterium zaproponowanego przez Edwarda Opalińskiego zaliczali się do niej posłowie co najmniej pięciokrotnie obdarzeni mandatem sejmowym⁹⁹. Według tego kryterium do elity należeli więc P. Charbicki (7 posłowań) i A. Grodziecki (6). Przyjmując mniej rygorystyczne kryterium Józefa Długosza, który trzykrotne posłowanie uważał za wystarczające, w poczet elity poselskiej zaliczymy również A. Ciświckiego (3 posłowania)¹⁰⁰. Zaznaczam przy tej okazji, że do posłowań zaliczam również te na urzędzie senatorskim. W przypadku trzech z czterech interesujących nas kasztelanów mamy więc do czynienia z elitą poselską, ludźmi cechującymi się zaufaniem braci szlacheckiej i zasłużonymi już w przedsejmowym okresie kariery. Ich działalność nie osłabła również po otrzymaniu nominacji senatorskiej. Już

⁹⁸ Obowiązku tego miał dopełnić w 2 półroczu 1648 r. M. Sokalski, *Sokolowski Stanisław z Wrzący Wielkiej h. Pomian* (zm. 1648/1649), PSB, t. XL/2, s. 190.

⁹⁹ E. Opaliński, *Elita władzy w województwach poznańskim i kaliskim za Zygmunta III*, Poznań 1981, s. 73–74.

¹⁰⁰ J. Długosz, *Elity posłów sejmowych za panowania Zygmunta III Wazy (1587–1632)*, w: *Czasy nowożytne. Studia poświęcone pamięci prof. Władysława Eugeniusza Czaplńskiego w 100 rocznicę urodzin*, red. K. Matwijowski, Wrocław 2005, s. 54.

jako przedstawiciele izby wyższej przyjeżdżali oni na sejmy i wcale często prezentowali się na nich jako osoby wyraziste, niewahające się manifestować swoich poglądów, w czym przodował zwłaszcza A. Grodziecki. Inną drogę kariery widzimy w przypadku Piotra Żabickiego. Przed otrzymaniem urzędu senatorskiego jedynie raz posłował na sejm. Za to już po nominacji zaliczał się do najbardziej sumiennych senatorów, uczestnicząc łącznie aż w piętnastu sejmach za dwóch pierwszych Wazów. Warto podkreślić także, że każdy z nich zarówno przed otrzymaniem urzędu senatorskiego, jak i po awansie był często wyznaczany do różnego rodzaju innych zadań. Szlachta powierzała im funkcje marszałków sejmikowych, deputatów, szafarzy i inne świadczące o tym, że byli oni doceniani jako sprawni politycy i urzędnicy. Warto podkreślić również uczestnictwo kasztelanów mniejszych w pracach komisji sejmowych.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Archiwum Publiczne Potockich, 32.

Księgi łęczyckie grodzkie relacyjne, 70.

Metryka Koronna, 158, 161, 169, 176, 185, 189.

Riksarkivet Extranea IX Polen, vol. 112.

Zbiór Branickich z Suchej, 178/211.

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, 49, 2274, 4387 t. 1.

Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, 347, 975, 991, 1128, 1317.

Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie, 128, 129, 136, 370, 373, 390, 393, 1774, 2732.

Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Ordynacji Zamoyskich, 855.

Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, 1051, 1058, 8319, 8322, 8327, 8334, 8348, 8350.

Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, 2, 149.

Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, 61, 63, 66.

Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, Steinwehr II F 37, Akcesja 1949/439, 1949/440.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, 352, 1926/II.

Źródła drukowane

Akta do dziejów Polski na morzu, t. VII: 1632–1648, cz. I A, wyd. W. Czapliński, teksty niemieckie opracował językowo B. Janik, Gdańsk 1951.

Akta sejmikowe województw poznańskiego i kaliskiego, t. I, cz. 2 (1616–1632), wyd. W. Dworzaczek, Poznań 1962.

Dzieje ziemi kujawskiej. Lauda i instrukcje 1572–1672, t. II, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1888.

- Oświęcim S., *Diariusz 1643–1651*, wyd. W. Czermak, Kraków 1907 (*Scriptores Rerum Polonicarum*, t. XIX).
- Listy Krzysztofa Opalińskiego do brata Łukasza 1641–1653, red. i wstęp R. Pollak, tekst przygotował M. Pełczyński, komentarz opracowali M. Pełczyński i A. Sajkowski, Wrocław 1957.
- Radoszewski M., *Diariusz koronacyjej Najjaśniejszego Władysława Zygmunta IV*, oprac. W. Kaczorowski, Z. Szczerbik, Opole 2002.
- Radziwiłł A.S., *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. I, oprac. A. Przyboś, R. Żelewski, Warszawa 1980.
- Sobieski J., *Diariusz sejmu koronacyjnego w Krakowie w 1633 roku*, oprac. W. Kaczorowski przy współudziale J. Dorobisza i Z. Szczerbika, Opole 2008.
- Teki Dworzaczka. Materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV–XX w.*, CD, wyd. Biblioteka Kórnicka PAN, Kórnik–Poznań 1995.
- Volumina Legum*, wyd. J. Ohryzko, t. III, Petersburg 1859.

Opracowania

- [A. Boniecki], *Herbarz polski ułożył i wydał A. Boniecki*, t. II, Warszawa 1899–1913.
- Broniarczyk M., *Kasztelanowie mniejsi z Wielkopolski, Kujaw i Mazowsza w czasach Władysława IV*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. E. Opalińskiego, maszynopis w bibliotece IH PAN w Warszawie, Warszawa 2015.
- Chłapowski K., *Kasztelanowie i starostowie liwscy w czasach Wazów*, „Rocznik Liwski” 2008/9, t. IV.
- Choińska-Mika J., *Sejmiki mazowieckie w dobie Wazów*, Warszawa 1998.
- Chynczewska-Hennel T., *Nuncjusz i król. Nuncjatura Maria Filonardiego w Rzeczypospolitej 1636–1643*, Warszawa 2006.
- Chynczewska-Hennel T., *Rok 1643. Z królem i Rzeczpospolitą*, w: *Wobec króla i Rzeczypospolitej. Magnateria w XVI–XVIII wieku*, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Urwanowicz, Kraków 2012.
- Długosz J., *Elity posłów sejmowych za panowania Zygmunta III Wazy (1587–1632)*, w: *Czasy nowożytnie. Studia poświęcone pamięci prof. Władysława Eugeniusza Czaplńskiego w 100 rocznicę urodzin*, red. K. Matwijowski, Wrocław 2005.
- Dorobisz J., *Sejm nadzwyczajny z 1624 roku*, Opole 1994.
- Dworzaczkowa J., *Bracia czescy w Wielkopolsce w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1997.
- Dzięgielewski J., *O tolerancję dla zdominowanych. Polityka wyznaniowa Rzeczypospolitej w latach panowania Władysława IV*, Warszawa 1986.
- Hołdys S., *Praktyka parlamentarna za panowania Władysława IV Wazy*, Wrocław 1991.
- Kaczorowski W., *Koronacja Władysława IV w roku 1633*, Opole 1992.
- Kaczorowski W., *Sejmy konwokacyjny i elekcyjny w okresie bezkrólestwa 1632 r.*, Opole 1986.
- Kaczorowski W., *Senatorowie na sejmie konwokacyjnym i elekcyjnym 1632 r.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1983, t. XXXV, z. 1.
- Kaczorowski W., *Wielkopoleanie wśród elektorów Władysława IV*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1984, t. XXXVI, z. 2.

- Kazusek Sz., *Kasztelania mniejsza żarnowska w XVI wieku. Kariery polityczne kasztelanów żarnowskich*, w: *Między Wisłą a Pilicą, Studia i materiały historyczne*, red. B. Wojciechowska, L. Michalska-Bracha, t. III, Kielce 2002.
- Kazusek Sz., *Kasztelanowie żarnowscy w XVII wieku. Analiza porównawcza kasztelanów żarnowskich na tle wybranych kasztelanii mniejszych*, „Rocznik Świętokrzyski”, Seria A – Nauki Humanistyczne, 2002, R. 27.
- Kołodziej R., *Pierwszy sejm z 1637 roku*, Toruń 2004.
- Korytko A., „*Na których opiera się Rzeczpospolita*”. *Senatorowie koronni za Władysława IV Wazy*, Olsztyn 2015.
- Łopatecki K., *Organizacja, prawo i dyscyplina w polskim i litewskim pospolitym ruszeniu (do połowy XVII wieku)*, Białystok 2013.
- Ochmann S., *Sejm koronacyjny Jana Kazimierza w 1649 r.*, Wrocław 1985.
- Ochmann-Staniszevska S., *Marszałkowie Trybunału Koronnego w latach 1579–1792*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2010, t. LXII, z. 2.
- Opaliński E., *Elita władzy w województwach poznańskim i kaliskim za Zygmunta III*, Poznań 1981.
- Opaliński E., *Kultura polityczna szlachty polskiej w latach 1587–1652. System parlamentarny a społeczeństwo obywatelskie*, Warszawa 1995.
- Paradowski P., *W obliczu »nagłych potrzeb« Rzeczypospolitej. Sejmy ekstraordynaryjne za panowania Władysława IV Wazy*, Toruń 2005.
- Pietrzak J., *Po Ceorze i podczas wojny chocimskiej. Sejmy z lat 1620 i 1621*, Wrocław 1983.
- Seredyka J., *Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III Wazy*, Opole 1989.
- Seredyka J., *Sejm z 1618 roku*, Opole 1988.
- Seredyka J., *Senatorowie wielkopolscy na sejmach za panowania Zygmunta III i Władysława IV Wazów*, w: *Kultura polityczna w Polsce*, t. V: *Elity dawne i nowe*, red. M. Kosman, Poznań 2005.
- Stawiński T., *Kretkowscy i ich dzieje od połowy XIV wieku*, wyd. II, Warszawa-Skrzeszew 2011.
- Sokalski M., *Sokołowski Stanisław z Wrzący Wielkiej h. Pomian (zm. 1648/1649)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XL/2.
- Szczerbik Z., *Sejm koronacyjny Władysława IV w 1633 roku*, Kluczbork–Praszka 2001.
- Szczerbik Z., *Wota senatorskie na sejmie koronacyjnym Władysława IV w 1633 r.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego” 1998, Historia 35.
- Tomaszek A., *Sejm 1638 r. w obronie szlacheckiej równości*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1987, t. XXXIX, z. 2.
- Trawicka, *Sejm z roku 1639*, „Studia Historyczne” 1972, R. XV, z. 4 (59).
- Urządnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 2, z. 2: *Ziemie łączycza, sieradzka i wiełuńska. Urządnicy województw łączyczego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku*, red. A. Gąsiorowski, oprac. E. Opaliński i H. Żerek-Kleszcz, Kórnik 1993.

The contribution of minor castellans to the parliamentary process on the example of senators from the Polish regions of Wielkopolska, Kujawy and Mazowsze during the reign of Władysław IV Vasa

Summary: The article entitled "The contribution of minor castellans to the parliamentary process on the example of senators from the Polish regions of Wielkopolska, Kujawy and Mazowsze during the reign of Władysław IV Vasa" outlines the careers of several minor castellans who were politically active during the reign of the second Polish king from the House of Vasa. Minor castellans and their political activity generally attract less interest from historians. The article traces the political careers of selected minor castellans. The presented analysis indicates that this category of civil servants included active politicians and parliamentary activists who were popular among the nobility and whose work had been recognized already before they were promoted to the upper house of parliament. After promotion, many minor castellans were reputed to be conscientious officials who actively participated in parliamentary sessions without neglecting their duties at the local level.

Key words: Władysław IV, minor castellans, Sejm, Senate

